

Tarixdə qalan izlər

XIX əsrdə Qafqazın Parisi adlandırılan qədim Şuşada Azərbaycan və dünya xəzinəsinə böyük töhfələr vermiş onlarla, yüzlərlə görkəmli elm, mədəniyyət, ədəbiyyat xadimləri yetişmişdir.

Tarixi faktlar təsdiqləyir ki, həmin yüzillikdə qala şəhərimizdə 95 şair, 22 musiqişünas, 58 xanəndə, 12 nüsxəbənd, 19 xəttat, 16 nəqqaş, 8 memar, 5 astronom, 16 həkim, 42-yə qədər müəllim, filosof, ilahiyyatçı və digər şəxsiyyətlər yaşayıb yaratmışlar. Bu yazıda Şuşa ziyalılarından üç nəfərin həyat və yaradıcılığına qıscaca nəzər salırıq.

Fərhad Məşədi Rahim oğlu Ağazadə 1880-ci ildə Şuşada anadan olmuşdur. Şəhər məktəbini bitirdikdən sonra Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasında oxuyub. 1900-1905-ci illərdə Xaldan, Şuşa, Gorus və Gəncədə müəllim işləyib. 1906-cı ildən pedaqoji fəaliyyətini Bakıda davam etdirərək, rus-Azərbaycan və "Səadət" məktəblərində çalışıb. "Azərbaycan" qəzetinin ən fəal yazarlarından biri olub. Məqalələrində xalqın, millətin zülmətdən nəcətini əldə, təhsildə gördüyünü yazır, gəncliyi maariflənməyə çağırırdı. Dilimizin saflığı və əlifba islahatı uğrunda mübarizə aparan böyük şəxsiyyətlərdən sayılır. "Şərqli" təxəllüslü Fərhad Ağazadə 1931-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondlarında "Bakıda neft ticarəti və onun müxtəsər tarixi" adlı türk dilində qələmə alınmış 41 vərəqdən ibarət əsəri saxlanılır. Əlyazmaya müəllifin müxtəlif vaxtlarda "Azərbaycan" qəzetində dərc olunmuş məqalələri də daxil edilmişdir.

Əl-Ğəni Əbülqasim ibn əş-Şuşeyi isə mütəfəkkir, fəqih və qaz kimi məşhur olmuşdur. O, islam elmlərinə vaqif, şəriət qayda-qanunlarını

yaxşı mənimsəyən bir şəxsiyyət, ən əsası isə islam fiqhi - hüquqşünaslıq üzrə tanınmış mü-

təxəssis idi. İlk təhsilini doğulduğu Şuşada aldıqdan sonra İrənin İsfahan əyalətinə gedərək Molla Əhməd Nəraqi və digər ayətullahların yanında dini bilgilərini təkmilləşdirmişdir. Alim bir müddət İraqın Nəcəf şəhərində yaşamış, oradakı dünyaşöhrətli müctəhidlərdən ali ilahiyyat elmlərini əxz eləmiş, bu sahədə yüksək məqama yetişmişdir. Təhsilini tamamladıqdan sonra Şərqi ünlü mədrəsələrində qalıb işləmək, digər nüfuzlu və təminatlı məqamlarda çalışmaq təkliflərindən imtina edərək vətənə qayıtmış, gənc nəsillərin təlim-tərbiyəsi, öyrəndiklərinin tədrisi ilə yanaşı, şəriət hakimi kimi də fəaliyyət göstərmişdir. 1864-cü ildə Şuşada vəfat etmişdir. Ərəbcə yazılmış əsərləri var.

Axund Molla Şükrullah Məhərrəmzadə Əl-Qarabaği Azərbaycanın tanınmış din xadimlərindəndir. Onun fenomenal hafizəsi, gözəl nüsxəbəndliyi və xəttatlıq qabiliyyəti vardı. Alim haqqında mənbələrdə geniş məlumat rast gəlinmir. Amma onun XIX əsrin sonlarına qədər Şuşada yaşadığı özünün "Risaleyi-huruf va xutut" adlı əsərindən və başqa müasirlərinin xatirələrindən aydın olur. Nəfis tərtibatlı və nadir əlyazma müxtəlif xətt növlərinin yaranma tarixindən və yazılış qaydasından bəhs edən dəyərli mənbədir. Cildi üzərinə qara-mavi çalarlı kağız yapışdırılmış kartondur. Avtoqraf əlyazma qara mürəkkəblə kalleqrafik hərəkəli nəsx xətti ilə ağ saya vərəqdə türk dilində yazılmışdır.

Qurban MƏMMƏDOV

